

A SZOVJET MŰSZAKI KÖNYV SZEREPE MAGYARORSZÁGON

1945-öt és az azt követő éveket meghatározott vonatkozásban bátran jellemezhetjük mint az igények felszabadulásának korszakát. Történelmünk folyamán soha nem volt észlelhető az egyes emberek és a belőlük álló tömegek igényeinek olyan rohamos, mondhatni robbanásszerű megnövekedése, mint ebben a periódusban. Közismert, mennyire áll ez az anyagi javakra éppugy, mint a szellemi szükségletekre, tehát a kulturált élet "eszközeire".

A könyvkiadásban az állami könyvkiadók megalakulása, kiadói tevékenységük megkezdése jelentette az első határozott lépést a megnövekedett igények kielégítése terén.

A magyar könyvkiadás 1945 után újjászületett, de a műszaki könyvkiadás ebben a korszakban született meg. Ama néhány műszaki könyv ugyanis, amely a két világháború között napvilágot látott, s amelyeknek megjelenéséhez ugyyszólván kizárólag közvetlen üzleti érdekek fűződtek /és mivel nem sok üzleti érdek fűződött hozzájuk, nem is jelent meg sok/, nem nevezhető műszaki könyvkiadásnak. A Horthy-korszak 25 éve alatt például összesen 21 híradástechnikai szakkönyv jelent meg 190 iv terjedelemben. /Összehasonlításként: 1958-ban egy esztendő alatt 14 híradástechnikai műszaki könyv jelent meg 266 iv terjedelemben/. Kialakult műszaki olvasóközönség nem volt. Természetesen magyar műszaki szerzők sem nevelődtek fel - a kisszámu, rendszeresen olvasó műszaki értelmiségiek érdeklődését az idegennyelvű, főleg német és angol eredetű technikai könyvek kielégítették. Az idegen származású könyvek bármily értékesek voltak is tudományos szempontból, magától értetődően a külföldi viszonyokból indultak ki, így a magyar olvasóközönségnek elsősorban csak akadémiai érdeklődését elégítették ki, az értelmiség gyakorlati, technológiai továbbképzése ugyyszólván kizárólag empirikus uton valósult meg.

1945 után azonban a műszaki irodalom irányában az általános kulturális érdeklődésen túl, másfajta igények is léptek fel. Ezek a meginduló, újjáépülő és újjáalakuló ipari termelés igényei voltak. Az ipari újjáépítés kapcsán új, eddig ismeretlen műszaki feladatokat kellett megoldani. A feladatok újszerűsége először is abból a pusztulásból adódott, amelyet a világháború az ipar anyagi és szellemi javaiban okozott. Ezenfelül a Szovjetunióval való gazdasági együttműködés megindulása következtében egy egész sor iparágban, amelyben azelőtt csak egyedi, szinte kisipari jellegű termelés folyt - át kellett térni a sorozatgyártásra. Továbbá: az ország ipari életének harmonizálásához új ipari ágazatokat kellett megteremteni, illetve régebbieket, de a szükségletekhez képest elmaradottakat felfejleszteni. Végül, de nem utolsósorban: az ipar technikai regenerálódásával szinte egyidejűleg ment végbe annak gyökeres tulajdonjogi és szervezeti átalakítása. A szocialista tulajdonviszonyok létrejötte egész újfajta kapcsolatokat teremtett az üzemek és iparágak között; ezek a kapcsolatok új feltételeket szabtak a termelés szervezésében és irányításában, mind az egyes ipari üzemekben, mind pedig az egész iparban.

Az így kialakult helyzet feladatai műszaki irodalom nélkül egyszerűen megoldhatatlanok voltak. Műszaki irodalom pedig nem volt; s ha lett is volna, a régi felfogásban írt, a régi viszonyokat szem előtt tartó művek csak édeskeveset segíthettek volna.

És ekkor jött segítségünkre a szovjet technikai irodalom, illetve ennek magyarnyelvű elterjedése. A szovjet könyvkiadók nagy választékban bocsátottak rendelkezésünkre műszaki könyveket, haladéktalanul és ingyenesen engedték át a szerzői jogokat. Mindjárt ki kell jelenteni /- amire egyébként az alábbiakban még kitérek -/, hogy a Szovjetunió műszaki irodalma, mint minden országé, elsősorban a sajátos, országon belüli viszonyokat tükrözi, s ez okozott és okoz bizonyos nehézségeket. Van azonban két körülmény, amelyek folytán a Szovjetunió műszaki irodalma összehasonlíthatatlanul értékesebb számunkra a kapitalista külföldénél: az egyik az, hogy az ottani társadalmi viszonyok hasonlóak azokhoz, amelyek nálunk vannak kialakulóban, a másik, hogy sok szovjet műszaki könyvet lehetett találni, amelyek számításba vették a szocialista ipar megszervezésének nehézségeit, és felbecsülhetetlen értékű tapasztalatokat tartalmaztak ezek leküzdésére vonatkozólag.

Az 1949-et követő 5-6 év alatt százával jelentek meg szovjet műszaki könyvek magyar nyelven. Nyugodtan jellemez-

hetjük ezt a kort mint a magyar műszaki könyvkiadás hőskorát. Ekkoriban ismerhette meg műszaki értelmiségünk a szovjet technikai irodalom olyan kiváló alkotásait, mint pl. a Gépipari Enciklopédia kötetei, vagy Kaszatkin: Alapműveletek, gépek és készülékek a vegyiparban. E kötetek mély és maradandó hatással voltak a műszaki értelmiség számos rétegére, elméleti és gyakorlati szakemberekre egyaránt: egyetemi tanárok, gépszerkesztők és gyártástechnológusok, szerkesztőirodák, tudományos kutató intézetek munkatársai haszonnal forgatták e könyveket.

Sokat köszönhetett a kibontakozó ujitómozgalom a szovjet könyveknek. A traktorvezetőfülkék tetejének lemezről, sajtolószerszám nélkül való elkészítésében segített Dolmatovszkij: Gépkoocsiszekrények tervezése és szerkesztése c. műve; Ljubasevszkij: A gumiabroncs korszerű gyártástechnológiája c. munkája ötleteket adott új konstrukciójú végzővek megtervezésére. Sevjakov: Mélyművelésű bányüzemek tervezési alapelvei c. munkája a függőleges segédszállító aknáknak kaskiszolgálásához adott új gondolatokat - hogy csak találomra emeljünk ki néhányat az akkoriban elfogadott újítások közül. Ezek nagyrészt persze az azóta bekövetkezett technikai-technológiai fejlődés ugyan túlhaladta, de a maguk idejében népgazdasági hatásuk jelentős volt.

A szovjet műszaki könyveknek a magyar népgazdaságot erősítő, termelési kultúránkat fejlesztő hatásánál nem kisebb jelentőségű az emberek gondolkodására kifejtett hatása. Műszaki értelmiségünk egész generációját nevelték úgy fel, hogy a szovjet valóság hatalmas eredményeit elhallgatták előle, s amit ismert a szocialista rendszerből, azt 25 év tervszerű, hivatalos rágalmozó propagandája torzította felismerhetetlenné. Így lélektanilag tökéletesen érthető, hogy a szovjet műszaki könyvek, amelyek egy új, addig ismeretlen társadalmi-gazdasági rendszer műszaki eredményeiről és technikai kultúrájának fejlettségéről tanuskodtak, maradandó változást idéztek elő a műszaki értelmiség gondolkodásában. Annak a szakmunkás rétegnek pedig, amely a legujabb munkásgenerációval együtt tömegesen ekkor kezdett el műszaki könyveket olvasni - a szovjet technikai irodalom erősítette szocialista tudatát.

A szovjet műszaki könyvfordítások elterjedése hozzájárult az új, eredeti magyar műszaki irodalom kibontakozásához is. A szakember-fordítók és lektorok közül később sokan önálló szerzői munkába kezdtek, és ma a magyar műszaki szerzők legkiválóbbjai közé tartoznak.

Az igazságnak tartozunk azzal, hogy megállapítjuk: a szovjet műszaki könyvek magyar kiadásának voltak negatív

jelenségei is. Fentebb utaltunk arra, hogy az idegennyelvű műszaki könyvek fordítása magában hordja azt a veszélyt, hogy a lefordított mű nem az átvevő ország viszonyait, ipari dimenzióit és szempontjait tartja szem előtt. Ezért igen gondosan kell megválogatni a fordításra szánt műveket, és megfelelő szerkesztéssel azokat az új körülményekhez kell igazítani. Kiadókink bizony e téren mulasztásokat is követtek el. Előfordult, hogy mechanikusan és kirakatpolitikából fordítottak szovjet könyveket, nem is mindig a legjobbakat. Ezért aztán a könyvkereskedelem raktáraiban meglehetősen megnövekedett az eladatlan könyvek száma, ami viszont kétségeket ébresztett általában a szovjet könyvek eladhatósága iránt.

Az 1956-os ellenforradalmat megelőző és követő hónapok alatt ezek a kétségek a szovjet könyvek magyarországi használhatóságának kategorikus tagadásáig csucsosodtak, és elterjedt az a nézet, miszerint a magyar olvasóknak nem kell a szovjet műszaki könyv. Ez a nézet persze csak addig tartotta magát, amíg az 1957-es év kirobbanó szovjet könyvsikerei csattanósan meg nem cáfolták. Olyan könyvek, mint az 1957-ben megjelent Pavlov-Romankov-Noszkov: Kémiai technológiai számítások, vagy az 1958-ban megjelent Sijangyin: "Az automatika és telemechanika alapjai" hetek alatt elfogytak. Számos szovjet eredetű műszaki könyv közvetlen gyakorlati értékét a magyar szakkörök elismerő véleménye igazolja, a bennük kifejtett eljárások újabb milliós megta-
karítások és technológiai korszerűsítések ötleteit sugalmazták szakembereinknek.

1957-ben jelent meg a Műszaki Könyvkiadónál Bjeljajev-Rapaport-Firszanova: "Az alumínium kohászata" magyar nyelvű kiadása. E könyvről Szakál Pál Kossuth-díjas, a Fémipari Kutató Intézet helyettes igazgatója - a könyv tematikájának időszzerűségéről szólva - többek között a következőket jegyzi meg: "...megállapítható, hogy az első rész /alumíniumelektrolízis/ olyan technológiát tárgyal, amely Magyarországon jelentős mértékben ipari megvalósítással rendelkezik. Ugyanez mondható el az alumínium ráffinálásra is. Hozzátehetjük, hogy e két szakterület művelői részére magyar nyelvű, korszerű összefoglaló munka nem állott rendelkezésre. - A harmadik rész /Az alumínium és ötvözetekinek elektrotermiája/... inkább csak elméleti érdekességü... Ennek ellenére igen hasznos, hogy ez a fejezet magyar nyelven a széles olvasókörzönél rendelkezésre áll, hiszen újabb, perspektivikus alumínium előállítási módszerek jövőbeli megszületéséhez hozzájárulhat az ilyen irányú tájékozottság... A tárgyalási mód

alkalmas arra, hogy saját munkája részére értékes felvilágosításokat kapjon belőle az üzemmérnök, a művezető, a tárgykörben dolgozó kutató, vagy tervező, szakpedagógus, de még a képzettebb szakmunkások számára is értékes annak forgatása...."

1958-ban jelent meg Nyickévics: "Hőenergiagazdálkodás-vaskohászati üzemekben" c. munkája. E könyv nagy feltűnést keltett energiagazdálkodási szakkörökben. A Kohászati Lapok 1959. márciusi száma pl. a következőket írja róla: "A vaskohászat egyike a legnagyobb energiafogyasztó iparágaknak. A vaskohászat teljes fogyasztásának a primer energia csak a kisebb része, nagyrészt másodlagos és hulladék energiákból nyerik. Ezért van különös fontossága a hőenergiagazdálkodásnak a vaskohászat területén. A könyv kiadásának fontosságát és időszerűségét az előbbiek mellett még az is aláhuzza, hogy hazánk aránylag energiaszegény ország. Az elérhető energiamegtakarítások tehát azontul, hogy vaskohászatunk önköltségét csökkentik, egyben szén- és olajkészletünket is kímélik.

A könyv felöleli a vaskohászat hőenergiagazdálkodásának egész területét. Nemcsak az igen fejlett szovjet kohászati ipar, hanem egyéb, külföld eredményeit is összefoglalja, értékeli."

A Műszaki Könyvkiadó szerkesztőségének értesülése szerint az alig néhány hónapja megjelent könyv nyomán máris több, igen jelentős ujitás született. Ezek az ujitások vonatkoznak nagyolvasztó léghevitők füstgázának hasznosítására, kokszipor megtakarításra, tűzálló téglagyári kemencék füstgázhőjének hasznosítására stb., és előreláthatólag sokmillió megtakarítást eredményeznek a népgazdaságban.

Ezek az igen jelentős sikerek arra ösztönzik a kiadó-vállalatokat, hogy továbbra is rendszeresen adjanak ki szovjet eredetű műszaki könyveket. A közeljövőben megjelenő szovjet szakkönyvek érintik a műszaki irodalom számos területét. A korszerű kémiai gyorsanalitikai módszerek elterjesztését célozza Tananajev: Cseppanalízis-e, az izotópok felhasználását a laboratóriumi gyakorlatban Nyeszmejanov: Rádiokémiai praktikum-a, a meglehetősen lassan fejlődő hazai kibernetikai irodalmat gyarapítja Jaglon-Hincsin: Az információelmélet matematikai alapjai c. műve, az anyagszerkezeti kutatások legújabb eredményeit mutatja be Lozinszkij: Metallográfia c. munkája. Az újonnan magyar nyelven megjelenő szovjet műszaki könyvek előkészítését egyre inkább a szovjet kiadó, a szovjet szerző és a magyar kiadó együttmű-

ködése jellemzi. A szovjet szerzők javítják, kiegészítik magyar nyelven megjelenő műveiket, egyes esetekben külön bevezetéseket is írnak a magyar olvasók számára.

A szovjet és magyar műszaki könyvkiadás közötti kapcsolatok elmélyülésének egyik fontos mozzanata az, hogy egyre jobban felfigyelnek a Szovjetunióban is a magyar műszaki irodalomra. Az ifén jelenik meg a moszkvai Goszsztrojizdat kiadásában Makk László: Helyszini előregyártás c. műve. A nagy szovjet referáló folyóiratok sűrűn számolnak be a magyar műszaki irodalom új alkotásairól.

A szovjet technikai irodalom ma világszerte igen magas rangú. Ezt bizonyítják többek között a szovjet művek gyorsan szaporodó angol, német és francia nyelvű fordításai, a szovjet műszaki irodalom dokumentálásának az Egyesült Államokban kibontakozó méretei. A magyar könyvkiadást persze nem elsősorban ez a növekvő, világszerte tapasztalható népszerűség indítja arra, hogy továbbra is alaposan foglalkozzék a szovjet műszaki könyvek magyar talajba való átültetésével, hanem népgazdaságunk jól megfontolt érdeke, a műszaki olvasóközönség igényei.

Fischer Herbert

- x - x - x -